

HAGYOMÁNY

Mesterségek dicsérete

A győri kovácsok céhe

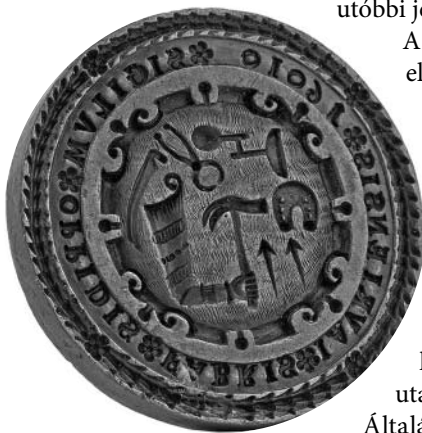
Győr városában a XVII. század elején több céh is működött. Általában az azonos vagy hasonló foglalkozásúak tömörültek egy-egy testületbe. Ez alól azok a mesterségek voltak kivételek, amelyekből csak kevesen űzték az adott szakmát, ők közösen, egymással összefogva alkottak úgynevezett vegyes céhet érdekeik védelmében. A győri céhek történetével, szokásaikkal és szabályaikkal már többen foglalkoztak. Ezek közül kiemelkedik Nemesné Matus Zsanett néhány éve megjelent kiváló tanulmánya.¹ Mint a címéből kiderül, ő részletesen nem foglalkozott magával a kovácsok céhével, azonban néhány helyen, így például a 652. lapon is utal a „fémművesek” tömörülésére. Írása bevezetőjében összefoglalja a nyomtatásban megjelent legfontosabb, a témához kapcsolódó szakirodalmat. Ezek egyike Timaffy László *Győri fémművesek* 1973-ban megjelent írása. A másik, általa említett átfogó alkotás Bedy Vince *Győr város XVI. és XVII. századi történetéből* című, sajnos csak kéziratban maradt bemutatás, amelyet a győri Egyházmegyei Levéltárban őriznek, és csak ott olvasható az eredeti mű. Sajnos arról nincs tudomásom – nem ismerve a leírást –, hogy Bedy milyen mélységben tárgyalja az akkori kovácsok céhének történetét. E rövid bevezető után térjünk át részletesen a címbe megadott témára.

A magyar nyelvbe átvett *céh* jövevényszavunk bajor-osztrák (német) eredetű. Magának a céh fogalmának a meghatározása szinte minden lexikonban, szótárban ugyanaz, csupán néhány szó, amelyben a magyarázat eltér, pontosít vagy kiegészít. Mindezekből alkottunk egy teljesebb értelmezésű, egymondatos megfogalmazást: a feudalizmusban rendszerint az egy településen lakó és ugyanazon vagy hasonló mesteréget űző kézműves iparosok (vagy kereskedők) gazdasági érdekvédelmi tömörülése, társulása, szervezete. Ebből a meghatározásból három elemet kell kiemelnünk. Az egyik a feudalizmus. Ugyanis Magyarországon az első céhek a XIV. században alakultak meg, csak 1872-ben számolták föl őket, amikor a helyükbe az úgynevezett ipartestületek léptek. A másik a hasonló mesterség. Általában egy céhbe tartoztak a kovácsokon kívül több helyütt a lakatjártók, fegyverkovácsok, a kardot élesítő csiszárok, sőt, néha még az ötvösök is. Mindez attól függött, hogy a céh mekkora nagyságú településen működött. A harmadik pedig, hogy nemcsak egyetlen helység kovácsait tömörítette egy szervezetbe, hanem a környező Győr megyei falvakét, sőt, a megyén átnyúlva távolabbiakat is. Ezek közül a legtöbb Veszprém megyei, főként Pápa környéki település mesterembere volt, de akadtak a mai Szlovákia területén lévő közösségek kovácsai is a társulásban. Ezért inkább azt mondhatnánk, hogy nem győri, hanem Győr városával közösen működő céhről van szó a mi esetünkben. Egy dologban viszont homogén volt a céh szervezete: tagjai mind kovácsmesterek voltak, más vassal, fémmel foglalkozó iparosok nem olvashatók a névsorban.

1 Nemesné Matus Zsanett: A győri magyar csizár-, szij-, nyereg-, és lakatjártó céh a 17. században. A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 25. 2016. 652–653.

A győri kovácsok céhének XVII. századi szabályzatát Thury Etele ismertette 1907-ben,² ezt az átírást vettük a további ismertetésnél és elemzésnél alapul.

Elsőként az általa adott cím évszámát szeretnénk módosítani, illetve pontosítani. A közzölt céhlevél a maga 16 pontjával 1610. február 2-án kelt, ahogy ők írják a végén „*Gyertya-szentelő boldog asszony napján*”. Ezt a győri káptalannak küldték el megerősítésre, jóváhagyásra, ezért a végén felsorolják az abba tartozó lektor, vikárius, prépostok, kanonokok és esperesek nevét (13 fő), akik majd mindezt helybenhagyják. Érdekes módon csak 1617. augusztus 15-én fogadták el négy végzéssel (cikkellyel) kiegészítve. Magát a visszaigazolást pedig 1618. július 3-án „*Boldogasszony látogatása napja után való kedden*”. Utóiratában megjegyzik, hogy a „... *rábaközi tisztességbeli kovács mesterek méltó kérésükre...*” hitelesítették és állították ki ezt az okiratot, amelyet Ivánczy János nagyprépost írt alá elsőként. Nem hinnénk, hogy a káptalan ennyi idő múlva reagált volna a beadványra, hisz a céh működése magának a káptalannak is anyagi hasznot jelentett. A 16. cikkelyben olvasható, hogy a prépostnak és a kanonokoknak olcsóbban és soron kívül dolgoztak. Valamint a céh tagjai a legidősebb prépostnak tartoztak engedelmeskedni. Azonban a hét-nyolc évnyi eltérésre a közleményből nem derül fény. Nagyon lényeges elem az, hogy magán az eredeti beadványon egy függő pecsét található. A körirata a következő: SIGILUM*OPPIDIS FABRIS*JAURIENSIS*1601*. A pecsét mezejében egy férfikar kalapácsot tart, s rajta kívül patkó, harapófogó, lókörmvágó és két lyukasztóvívő van. Az utóbbiak mindegyike érthetően a kovácsmesterség eszköze. A pecsét köriratából egyetlen elem az érdekes a számunkra, ez pedig az évszám. Az 1601 a céh alapításának hivatalos évét jelentheti, tehát a városban ekkor alakulhatott meg először a kovácsok győri, illetve rábaközi – ez utóbbi jelző nagyon fontos az utóiratban – társulása.

A győri kovácscéh pecsétje 1610-ből
(Rómer Flóris Művészeti és
Történelmi Múzeum, ltsz.: 53.13.32.;
Tanai Csaba Taca felvétele)

A szervezet tagjainak és működési helyüknek ismertetése előtt elsőként nézzük át a céh beadványának tizenhat pontját, s azt a négy kiegészítést, amelyet az egyházi fennhatóságtól kaptak. Mennyiben és miben egyeznek meg a céhek általános, lexikonokban olvasható leírásával, mely esetekben térnek el azoktól 1610-ben? Mindezt témánként csoportosítva, és a korra jellemző hosszadalmas, barokkos megfogalmazást mellőzve ismertetjük az olvasóval.

Bizonyos szokásokat eleve ismertnek vesznek, és ezeket nem foglalják írásba, csak a szövegben tesznek néha ráutalásokat. A céh első embere az úgynevezett céhmester volt. Általában öt évenként választották, azonban ez inkább többnyire csupán megerősítés lehetett, hisz a szervezet érdeke a folyamatosság biztosítása volt.

A céhek, így a győri–rábaközi is, hierarchikusan felépített szervezet volt. Élén a már említett céhmester állt, jelen esetben Sauerwein János győri kovács. Ő őrizte a (általában díszes) céhládát, amelyben tartották az alapítólevelet, más hivatalos iratokat, a mesterkönyvet, amelybe bejegyezték a tagok nevét és adatait, értékeket, a pecsétet, valamint a befolyt pénzt. Kisebb ügyekben büntető bírászkodási joggal is rendelkezett. Keze alá tartozott az okirat szerint 64 kovácsmester. Alattuk

2 Thury Etele: A győri kovácscéh szabályai 1611-ből. Történelmi Tár, Budapest. 1917. 444–452.

helyezkedtek el rangsorban a legények (segédek), s a sort az inasok zárták. Mindenütt leírják, hogy nagyon szigorúak voltak a próbaidő, a kiképzés, az inaskodás, a legénykedés és a vándorlás szabályai. Érdekes módon jelen szabályzatban nem olvashatunk sem a segédekről, sem a vándorlásról. Mindez bizonyítja, hogy nem alapító okiratról van szó, inkább egy kiegészítés megerősítéséről. Valójában a céhes élet az inasszegődtetéssel kezdődött. Inaskodás előtt két hét próbaidőt szabtak ki a jelentkező fiatalembernek. Ha nem vált be, akkor minden következmény nélkül továbbállhatott. Ha maradt, akkor a mester újabb inast csak „*harmadfél*” esztendő után fogadhatott. Feltehetően a XVII. század elején három vagy három és fél év volt az inasidő.

Utólag szinte lehetetlennek tűnik az, hogy a kovácsműhelyen belül nem volt munkamegosztás. Mindenki azokat a feladatokat végezte, amelyeket a tudása és gyakorlata szerint már tudott. Ha kellett, maga a kovácsmester is elvégzett minden kisebb és nagyobb munkát. A foglalkozásra való felkészülés után az „*ifjú mester*”, mint említettük, nem vándorolt. Ha meg akarta szerezni a mesterlevelet, akkor készített egy (mester)remeket, ahogy itt nevezik „*fő csinálmány*”-t. Összehívatta a mestereket, s egy köszöntő pohár bor mellett azt bemutatta, amelyet azok elbíráltak. Mestervizsgáról nem esik szó az okiratban, de bizonyára azt is kellett tennie. S ha mindez sikerült, akkor két magyar forintot betett a céhládába, s meghívta a céhbeli kovácsokat egy ebédre (mesterasztalra). Ezen mindig ott volt a város bírja harmadmagával (ezen személyek beosztása nem derül ki a leírásból). A kitanult legény megfogadja, hogy a továbbiakban engedelmességgel tartozik az idős mestereknek és az „*öreg*” prépostnak. Ezután a rítus után felszabadították, és kérhette felvételét a céh tagjai közé. Természetesen ez nem jelentette a kérelmező automatikus belépését, hisz szigorúan szabályozták a céh tagjainak a létszámát. Aki a szakmájában való jártasságát megfelelőképpen bizonyította, lehet, hogy évekig várt, míg a tagságot elnyerte.

A céh tagjai még a fiatal mesterek magánéletébe is beleavatkoztak. Sikeres vizsga után egy évig nem házasodhattak. Ha ezután bejelentették ebbéli szándékukat, akkor a menyegzőn „*asztalt adtak*” tagtársaiknak, és újra két forintot tettek a céhládába.

Különösen nagy gondot fordítottak a szervezeten belül a fegyelemre, és minden eszközzel igyekeztek biztosítani a jogaikat mind a városban (illetve a lakhelyükön), mind a vásárokon, a piacokon. Ezekből az artikulusokból (a maguk meghatározta törvénycikkekéből) az alábbiakban csupán a győriekre jellemzőket ismertetjük tömören.

Az engedetlen mester boltját be kell záratni, s addig nem nyithatja ki, míg a tagokkal meg nem „*békéllik*”. Ha két mester összevész, s a város bíróját keresik föl igazságtételre, ekkor négy forintot kell a céhládába tenniük. Ha valaki a mestereket hívhatja össze törvény általi igazságszolgáltatásra, 16 magyar pénzt kell „*leolvasnia*”. Ha egy mester kilép a céh tagjai közül, nem űzhet kovácsmesterséget Győr városában. Máshonnan jött mesterember – amíg nem lépett be a céhbe – a városban nem gyakorolhatja foglalkozását. A kereskedők vasanyagot, acélt, szegyet, szenet stb. csak céhbelieknek adhatnak el, s nem szabad árusítaniuk másoknak, engedély nélküli iparúzóknak (ma kontároknak hívnánk őket).

Az özevegyekről, árvákról, betegekről intézményesen gondoskodtak,³ azaz emberbaráti feladatokat láttak el tagtársaik védelmében. Mindezeket is részletesen szabályozta az alább idézett győri dokumentum.

Betegség, elszegényedés esetén az illető egy-két esztendeig 10–20 magyar forintot kaphat segítségül. Ha egy mester beteg, s nem tud gondoskodni önmagáról, akkor két másik társa őrzi, s a céhládeből vehet ki pénzt neki eledelre. Ha szegényen hal el, akkor a céh

3 Magyar Katolikus Lexikon; <http://lexikon.katolikus.hu/C/céh.html>

gondoskodik a temetéséről, amelyen illik részt vennie volt tagtársainak. Elhalálozás esetén özvegye egy évig kovácslegényt tarthat a műhelyben, feltehetően a megkezdett munkák befejezésére, illetve a megélhetésére. Ha az elhunyt fia kovács és az apjánál tanult ki, akkor a házban maradhat, a mesterséget gyakorolhatja „mert a fiú eleven emlékezete az ő szülőjének”. Viszont csak úgy kérheti a céhben való maradását, mint más külső legények. Amennyiben az elhunyt kovács fia másnál tanulta ki a mesterséget, mesterebédet köteles adni, és maradhat a céhben.

Míndezeket a szigorú szabályokat a győri kanonok megtoldotta néhány nagyon fontos elemmel. Kikötötte, hogy egy műhelyben két kovácsmester nem dolgozhat együtt. Ez a megszorítás nagyon lényeges és praktikus volt. Részben azért, hogy ne legyen sohasem ebből nézeteltérés közöttük, részben azért, mert a céh tagjainak önálló mestereknek kellett lenniük. Másik két kitételével védte a jogaikat. Az egyikben kimondja azt, hogyha valaki pénzzel tartozik valamelyik kovácsnak, akkor más mestertársa nem dolgozhat az illetőnek. A másik a vásárokra vonatkozik, hisz megvolt, hogy a céhek tagjai mely vidékek, városok számára dolgozhattak. Az úgynevezett „*sokadalom*” előtti napon és aznap idegen kovácsok nem árulhatták portékáikat, ellenkező esetben büntetést szabtak ki rájuk. Ebből négy forint illette a győri céhet, a többi összeg pedig magát a káptalant. (Az inasévekkel kapcsolatos kiegészítésről már a korábbiakban szóltunk.)

A katolikus lexikon szerint a céhek egyházi feladatokat is elláttak, és városvédői szerepet, kötelezettséget is teljesítettek. Ilyenek voltak például: a város bástyáinak karbantartása és védelme,⁴ a tűzoltás. Templomaikban védőszentjük tiszteletére oltárt emeltettek,⁵ azt gondozták és gyertyával látták el.

Ez utóbbiakról a győri okiratban nem olvashatunk. Talán azért, mert ezen céhlevél – mint említettük – csupán megújítás, és kiegészítése egy korábbinak. Valószínűleg az eredeti, talán épp az 1601. évi vagy tán még azelőtti dokumentum rögzíthette ezeket a céhbeli feladatokat és kötelezettségeket.

A szabályzat bemutatása után ismerjük meg név és lakóhely⁶ szerint a győri-rábaközi kovács céh 65 tagját betűrendben, nevük után a települést, ahol éltek és dolgoztak. A személy- és településneveknél megtartottuk az átírásban olvasható alakokat, zárójelben a névváltozatokat⁷ és a mai településneveket. Meg kell jegyezni, hogy a valamikori Győr vármegye északi része átnyúlt a mai Szlovákia területére, ezért olvasható három, ma már szlovák község neve is a felsorolásban.

Győri kovácsmesterek: Chyzkompi György, Fekete Menyhárt, Gelics János (Gelich, Gelych), Guppel Péter, Kanizsai András (Kanisai, Kanisay, Kanizsai más névvel Kaszajártó), Nagy Balázs, Nagy Mátyás, Németh Simon, Puczak Tamás, Reile Gáspár, Sauerwein János (Szauerwein) *céhmester*, Szerstics Fülöp (Szerstich), Tavasz Gergely, Ztubiczai János (Ztubiczay).

Más falubéliek: Ágoston Mihály Hőgyész (Kemeneshőgyész), Balogh Gergely Kéttornyu-Lak (Pápa), Beythe István Kóny, Biczó Tamás Lázi, Bott Benedek Káptalan-Pál (Kápta-

4 Minderre nagyon jó példa Kolozsvár város céheinek az esete. Lásd *Fülöp László*: Kolozsvár magyar adózó polgárainak neveiről, 1453. Honismeret 2017. 4. 36–41.

5 Oltárt általában több különböző céh szokott alapítani, közösen gondoskodtak a gyertyákról is. A védőszent napján azonban csak az adott céh égetett egész nap gyertyát a templomban.

6 A településnevek azonosításánál a következőket vettük alapul. *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III. MTA, Budapest, 1897; *Kiss Lajos*: Földrajzi nevek etimológiai szótára. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988; *Lelkes György*: Magyar helységnév-azonosító szótár. Balassi Kiadó, Budapest, 1992.

7 A személyneveket nem tudtuk pontosan azonosítani, mivel Győr belvárosi templomának egyházi anyakönyvei csak 1643-tól vannak meg.

lanfa), Böröczk István Gyömörő (Gyömöre), Buday Gergely Szany, Czeke Gergely Ghicze (Gic), Csitke János Ghicz (Gic), Csörgei Gergely Simonháza (Simaság), Csurgói Mihály Kup, Denczay Miklós Moriczhida (Mórichida), Fejér Gergely Szany, Ferencz János Szany, Ferencz Sándor Szany, Főzes Sebestyén Szerecsény, Ghozsácz Péter Vaszar, Gombos István Kajár (Kajárpéc), Horváth Simon Hőgyész (Kemeneshőgyész), István Péter Szentmiklós (Lébénymiklós), Jaáry Imre Vaszar, Joó Benedek Dobron (Dabrony), Kallóczy Mihály Vaszar, Kallóczy Simon Malomsok, Kis Benedek Borsos-Győr (Pápa), Körmendy Péter Eösi (Mezőörs), Kőrösse Mihály Saágh (Győrság), Kövesi Márton Szomor, Kuthy György Pordán (Rábapordány), Kürti Bálint Csetény, Mészáros László Sikátor, Nagy Márton Tét, Nagy Péter Pázmány (Pázmándfalu) Német Imre Pákó (Nagypaka, Szlovákia), Németh Albert Egyed, Salka István Saáp (Dunasáp, Szlovákia), Simonffi János Kup, Simonffy Bálint Kup, Somogyi István Nyárad, Szaáki István Megyehíd, Szeniczay János Szent-Mihály (Szentmihályfa, Szlovákia), Thót Mihály Gyarmat, Tóth András Bogyoszló, Tóth András Varsán (Veszprémvarsány), Toth Péter Beled, Tóth Péter Káptalan-Pál (Káptalanfa), Tóth Péter Szerecsény, Ujj György Szany, Vánik Márton Lében (Lébénymiklós), Vaszari István Sággh (Győrság), Vincze Ferenc Árpás.

Amint olvashatjuk, Győrben dolgozott a legtöbb kovács, tizennégy fő. Ez érthető, hisz a megyeszékhely volt a legnagyobb település. Öt faluban kettő, két helyütt három, Szanyban viszont öt mester is volt. Feltételezhető, hogy a maga korában nagy község lehetett. A nevekből ítélve három vagy apa-fia, vagy testvérek voltak, ezek: Ferencz, Kallóczy és Simonffy.

A továbbiakban tekintsük át a mesteremberek személynevét! A családnevek között a legtöbb magyar eredetű. Biztosan német négy (közülük egyik épp a céhmester), három szláv etimonú, és viszonylag sok a bizonytalanul besorolható. Ennek több oka is lehetett. Elképzelhető, hogy már az eredeti okiratban is elírták a családnevüket (hisz ezért szerepel némelyik több változatban is), de az olvasatkor és az átíráskor is kerülhetett hiba a lejegyzésbe. Maga Thury is megjegyzi, hogy: „szennytől sok helyen olvasható eredetiről” készült e másolat. Csak néhány példa ezek közül: Chyzkompi, Denczay, Ghozsácz, Szeniczay, de még a Kőrösse nevet is ide sorolhatjuk. A hivatalosnak számító okiratban a nevük mellett sohasem szerepel a kovács közszó, mint más dokumentumokban (például: Péter deák, kalmár Horváth, szűcs Szabó István), hisz mindegyiküknek a mestersége kovács volt. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a mindennapi életben az ott élők nem említették őket úgy, hogy nevük mellé odatették a foglalkozás megjelölését. A győri lakosú Kanizsai András a családneven kívül még megkülönböztető nevet is kapott, bizonyára nem véletlenül: Kaszajártó. Ez az egy, feltehetően szándékosan megjegyzett jelző nagyon figyelemre méltó elem. Ugyanis ez az ősi, mágikus elemekkel fölruházott mesterség időben már jóval korábban differenciálódott. A mesterek legtöbbször csak bizonyos részterületekre specializálódott. Csupán példaként említünk néhányat: patkolókovács, mezőgazdasági szerszámok készítésére és javítására szorítókozó, lakatgyártó, fegyverkovács (csiszár) stb. A fentebb említett Kanizsai András elsősorban bizonyára kaszák készítésével, élesítésével foglalkozhatott. A Szany településen élő öt kovácsról is feltételezhetjük, hogy elsődlegesen a mesterség más-más területét űzték annak ellenére, hogy mindegyikük értett az egyéb munkafolyamatok elvégzéséhez is.

A 65 céhbeli kovács 26 különböző keresztnévet viselt. Ez a XVII. század elején nagyon jó aránynak mondható, hisz minden második-harmadik személy más névre hallgatott (átlag: 2,5 név/fő). Mindez egyrészt azért is kimondottan kedvező, mert névföldrajzilag tulajdonképpen csupán egy város (Győr), illetve egy tájegység (ahogy ők nevezik Rábaköz) névadási

szokására mutat rá. Másrészt e mesteremberek ugyan a XVII. század elején éltek, azonban nevük sokkal korábbi évekre utal, hisz mindannyian még az 1500-as évek második felében vagy annak a végén születtek. A leggyakoribb, itt olvasható nevek a következők: Péter (8), István és János (7), Gergely (6), Mihály (5). Ez a sorrend szinte teljesen megegyezik Kálmán Béla, országosan elismert nyelvészünk mérésével.⁸ A ritkák közé sorolhatók a Fülöp, a Menyhárt és a Simon. Az Imre és a László (a két magyar szent neve) ugyancsak egyszer olvasható, előfordulása viszont korainak számít hazánkban, így e nyelvterületen is.

Befejezésül két, már említett cikkelyre (8. és 11.) szeretnék visszatérni, s azt kiemelni. A győri kovácscéh mesterei nemcsak a szoros értelemben vett társaikról gondoskodtak, hanem azok családtagjairól is. Betegség, de főként halál esetén annak özvegyéről és árváiról is. Még arra is gondoltak, hogyha az elhunyt kovácsnak nem volt fia, akkor a lánya (özvegye) esetében miként lehet őt előnyösen segíteni. Amennyiben kovácsmesterhez ment feleségül, akkor a férjét ugyanúgy, mint az özvegy kovácsnét újabb házassága esetén – kedvezményekhez juttatták. Valószínűleg az ilyen esetek nem is voltak ritkák. Hisz egy jól felszerelt kovácsműhely szerszámai (kohó, fújtató, üllök, kalapácsok, fogók és más speciális eszközök) nagy értéket képviseltek. Ezek öröklése biztos megélhetést biztosított a mesterséget ismerő, céhbeli társuknak.

Természetesen ezen összefogásuk nemcsak karitatív, emberbaráti, humanitárius cselekedet volt, hanem egyben más oldalról is védte a céhüket. S kifejezte a kollégális és baráti összetartásukat: egymásért és a kívülállók, az „idegenek” ellen.

Fülöp László

A harangok „szíve”

*„Az őserdők rengetegében, mélyen a föld alatt nyugszik az érc. Valamikor réges-régen izzó láva volt. Időmultán lassan kihűlt, megkeményedett, s ott pihen a föld ölében és vár. A bányászok megtalálják és kiássák, a kalapács feltöri, a víz megmossa, a tűz megtisztítja; jön a mester, kezébe veszi az anyagot, beleadja egész művészetét, formát, alakot ad neki és az alaktalan anyagból mesterművet formál, amely már külső alakjával is bámulatra készlet, csodálatra kelt. Ez még nem harang. Még hiányzik belőle valami. Éppen az, ami a mesterművet haranggá teszi: a szív. Csak ha szívet ad neki, ez az egész élettelen tárgy mintha feléledne, életre kelne, mintha érezni kezdene, hangot kap, megszólal, beszél [...] s ez már harang” – írja Pásztor Pál az *Evangelikus templomok* című könyvben.¹*

Harangjaink a magyar nemzeti kultúra részét képezik. Viharos történelmünk bronzba öntött lenyomatai ezek, hiszen sok esetben feliratukkal, díszítésükkel, történetükkel őrzik egy-egy kor emlékét. Sok régi harang zengett egyes történelmi eseményekkor, így a nagy árvizek idején, az utolsó magyar király megkoronázásakor, az utolsó szovjet csapat Budapestről való kivonulásakor, vagy legutóbb a trianoni békediktátum aláírásának 100. évfordulóján.

⁸ Kálmán Béla: A nevek világa. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1989. 50.

¹ Kemény Lajos–Dr. Gyimesy Károly (szerk.): *Evangelikus templomok*. Athenaeum, Budapest, 1944.